

СОЦИАЛНАТА, БЛАГОТВОРИТЕЛНА И ДОБРОТВОРНА ДЕЙНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА 1915-1950 г.

Йордан Василев

Едно от забележителните явления на религиозния живот на християните още от дълбока древност е стремежът към благотворителност и добротворство.

Заповедта на Господ Иисус Христос да се обичат ближните и да се помага на бедните била осъществена на дело още в първите дни на християнството¹.

Заедно с грижата за трапезата (“служити трапезамъ” - Деян. 6,2) се учредила и длъжността на милосърдието, за която са били посвещавани специални служители. С развитието на християнското общество се организираща и благотворителността, която се ръководела и насърчавала от християнската община. След периода на гоненията и след като Християнската църква добила свобода (313 г. сл. Хр.), нейните средства за благотворителност още повече се увеличили. Светите отци са проявявали голяма социална и благотворителна дейност. При св.Иоан Златоуст (347-407) Антиохийската църква е имала записани в благотворителните си списъци повече от 3 000 вдовици и други бедни християни². Грижи за бедните и любов към всички страдащи през целия си живот проявява и св. Василий Велики (330-379). През 368 г. сл. Хр. в родния град на Светителя - Кесария настъпил голям глад. Цените на храните бързо се покачили. Със силата на своята проповед св. Василий предразположил богатите да отворят своите хамбари за бедните и сам дал пример на благотворителност, като продал целия си имот и с получените пари хранил гладуващите³.

Неговият стремеж за благотворителност се проявил с пълна сила, когато през 371 г. станал Кесарийски епископ. Той устроил в Кесария и околностите приюти, странноприемници, болници и други благотворителни заведения.

Когато в Нумидия много християни попаднали в плен, тамошните епископи се отнесли за материална помощ до св. Киприан, епископ Картагенски, ок.

(210-258), който сполучил да събере от духовенството и миряните около 100 000 сестерции. Папа Григорий Велики⁴ дори разпращал из улиците на Рим коли, натоварени с хранителни продукти и дрехи, за да се раздават на бедните. Въпреки историческите превратности в целия християнски свят през вековете господстващи национални, държавни и политически сили връзката посредством социалното, благотворителното и добротворното дело на християнско-религиозния с общественения живот е останала вечно жива.

Тези неотложни за всяко историческо време благородни и възвишени добродетели, чийто корен лежи в евангелските повели, стават задължение на всеки, който носи името християнин.

* * *

Българската православна църква като “неотделен член на Едната, Съборна и Апостолска Църква” е съхранявала през вековете българската душа с нейните добродетели, превъзпитавала е тази душа във възвишените нравствени начала на Христовото благовестие, одухотворявала е политико-социалния и гражданския бит на българина, системно и планомерно е оформяла неговото нравствено съзнание и е била най-могъщият възпитател на българския народ в благотворителност и добротворство. Православното изпълнение е призовано да благодвори на ближния морално и материално, което е и реалният израз на християнската религия, основана върху мистичната правооснова на вярата и върховната евангелска повеля: “Вяра без дела е мъртва” (Иак. 2:20); “благотворителността и щедростите не забравяйте, защото такива жертви са благоугодни Богу” (Евр. 13:16); благодворете на “радо сърце” (Рим. 12:8); “понасяйте един другиму теготите и така изпълнете закона Христов” (Гал. 6:2)...

Българската православна църква осъществява своята социална и добротворна дейност посредством свои средства и благотворителните фондове, завещани от архиереи, свещенослужители и християни.

До войните за национално обединение (1912/1913 г. и 1915/1918 г.) църковната благотворителност е дело на отделни клирици от Българската църква, свещеническите и християнските братства в Чирпан, Стара Загора, Пловдив, Сливен, София и други селища⁵. Личен пример дават и архиереите от доосвободителната епоха +Варненски и Преславски Симеон (1840-1937), +Доростолски и Червенски Григорий (1828-1898), +Врачански Константин (1847-1912) и др. Въпреки повеленията на Екзархийския устав, който вменява в дълг на Св. Синод на епархийските архиереи (чл. 173, п. 5), на епархийските духовни съвети (чл. 184, п. 2), на архиерейските наместници (чл. 102, п. 2), на енорийските свещеници (чл. 207, п. 6) и църковните настоятелства (чл. 216, п. 3) да се грижат “да намират работа и приют на безработни и бездомни, за въздигане на църковноблаготворителни заведения (сиропиталища, старопиталища, болници, ясли за малки деца, църковно-взаимоспомагателни каси и т.н.) и да намират източници за издръжката им и пр.”, все още се чувства нужда от правила, които да внесат

ред и системност в църковната благотворителност и социалната дейност. Началото на организираната църковноблаготворителна и социална дейност в диоцеза на Българската православна църква е поставено от Видинския митрополит Неофит в гр. Видин. След избора му за канонически митрополит на старославната Видинска епархия (1914 г.) митрополит Неофит замисля да създаде два фонда за църковна просвета и евангелско добротворство (18.XI.c.g.). На заседание на Видинския епархийски духовен съвет на 15 май 1915 г. митрополит Неофит поставя въпроса да се учреди в престолния град “Епархийска църковна просвета и милосърдие”, който “бил единодушно възприет от епархийските съветници”. Епархийската управа изготвила потребния правилник на учредения фонд и поискала одобрение от Св. Синод⁶. Върховната църковна управа не само че одобрила (1917 г.) новоучредения фонд във Видинска епархия, а обмислила да изработи особен Синодален правилник за уредба и ръководство на социалната и добротворната дейност на Църквата в страната.

През 1919 година Св. Синод изработил “Устав за уредба и ръководство на Православно Добротворни-Просветни Братства в България”.

Последствията от несполуката във войната за националното обединение (1915-1918 г.) забавят утвърждаването на Устава и той е утвърден едва през 1923 г.⁷

Православни добротворни братства се “организират във всички енории (чл.1)” със задачата “да се държи списък на бедните и нуждаещите се енорияши и да ги подпомага (п.”г”)” и “да се грижи за настаняване на работа безработните”(п.”в”).⁸

Епархийските архиереи живо се интересуват от работата на братствата и изискват подробна информация от подведомствените им клирици за състоянието и дейността им.

Енорийските свещеници картотекират всички домакинства в енорията и в отделна графа посочват тяхното социално положение и какви грижи са положени за крайно нуждаещите се. Всички тези данни се изпращат на епархийския архиерей, който при нужда дава съответни препоръки.

Сведения за църковния живот и благотворителност енорийските свещеници в енорията дават при своите тримесечни и годишни отчети. След като обобщил получените сведения от енорийските свещеници в епархията, епархийският архиерей ги изпраща в Св. Синод. Тази активна работа на духовните пастистри намира своето място в обществото и дава бързо своите добри плодове. Църковната благотворителност в страната се изявява във всички прояви на добротворство и милосърдие: издръжка и съдействие на сиропиталища, даване помощи на сираци, на стари хора и пр., поддържане на трапезарии, народни кухни, даващи безплатна храна, странноприемници за приемане на бедни и др.

Основаните християнски братства в епархиите организират събиране на помощи за българските войници, останали заложници в плен в края на Първата

световна война⁹. През 1923 г. Св. Синод отделя 50 000 лева помощ за пострадалите граждани от пожара в гр. Враца и открива подписка за набиране на средства за пострадалите. По време на братоубийствения септемврийски метеж в България през 1923 г., проявил се най-силно в диоцеза на Видинска, Врачанска, Старозагорска и Пловдивска епархия, Св. Синод излиза с Послание до Православния народ, а епархийските архиереи +Неофит Видинский, +Константин Врачанский, +Павел Старозагорский и +Максим Пловдивский посещават затворите и се отпускат помощи на затворниците¹⁰.

През 1921 г. Св. Синод открива в Германския манастир интернат за малолетни престъпници девиси под ръководството на свещеник.

През 1920 г. се открива сиропиталище във Видин, а през 1923 г. Християнското благотворително братство открива в Чирпан сиропиталище с небесен покровител “Св. Иван Рилски” за 150 сираци на пълна църковна издръжка¹¹.

Айтоското християнско братство открива през 1922 г. приют за сираци безработни и отделя 33 500 лева за храна и облекло на бедни и болни граждани¹².

Създаденото през 1920 г. Отделение за църковно-народна благотворителност при Св. Синод раздава на големите християнски празници парични помощи на училища, бедни ученици и студенти, д-во “Инвалид”, “Пострадалите от войните” и други организации¹³.

В началото на 20-те години на ХХ век образцова църковно-просветна и благотворителна дейност развива братството при храм “Св. св. Кирил и Методий” в гр. Пловдив с ръководител протоерей Христо Димитров¹⁴. Енорията му е разделена на 11 участъка. Открива се библиотека с читалня, търси се работа на безработните и се раздават помощи на бедните. Сред членовете на братството има лекари, юристи, аптекари и учители. Всеки един от тях оказва безплатна лечителска и юридическа помощ на енорияшите от братството. Под ръководството на прогимназиалната учителка Недева всяка неделя се устройва беседа за децата¹⁵.

През този период с благословието на Св. Синод се основава Ставропигиалното женско монашеско братство “Бял Кръст”. За нуждите на братството Софийската митрополия предоставя Куриловския манастир “Св. Иван Рилски”. Братството организира с помощта на Св. Синод своя печатница, книгоиздателство и училище. Задачата на братството е “да развива мисионерска, благотворителна, проповедническа, противосектантска, печатарска и издателска дейност, работещо също и за повдигане духовно-просветната дейност сред народа чрез обиколки из епархиите в сътрудничество с енорийските свещеници и православните християнски братства”¹⁶.

В ръководството и уредбата на “Бял Кръст” вземат участие изтъкнати духовници като Архимандрит Софроний (Чавдаров) (1888-1961), Архимандрит Стефан (Абаджиев) (1880-1941), акад. проф. д-р Иван Гошев (1886-1965), вид-

ният общественик, етнограф и историк Свещеноиконом Димитър Маринов (1846-1940), Свещеноиконом Георги п.Стайков (1879-1939), Ставрофор. Ик. Апостол Георгиев (1860-1942) и други. Оценявайки, че добротворството е не само милосърдие и християнска добродетел, а е един от важните приоритети в работата на духовенството при възпитанието на църковното изпълнение в пълноценен християнски живот, през 1926 г. Св. Синод изготвя нов Устав на Общия съюз на православните християнски братства в България за “деятелна любов към ближните чрез участие в църковната благотворителност” (чл. 2).

Една от целите на братствата е “да организират благотворителни заведения и подпомагат човеколюбиви начинания” (чл. 3). За главен ръководител на Съюза на православните християнски братства в България Св. Синод назначава Старозагорския митрополит Павел. Печатен орган е ежемесечното списание “Християнка” в 3-6 хиляден тираж. Наред с това съюзът издава поредицата “Евангелски уроци”, а по-късно под редакцията на проф. Христо Гяуров - “Библиотека “Творения на св. Отци”¹⁷.

Братствата в епархиите имат тесни връзки с другите благотворителни организации. Източниците за материална издръжка са различни: църковният бюджет на храма, членски внос, помощи от съответната митрополия, от общината, от завещания на християни и пр.

Друг клон от църковно-просветната и благотворителната дейност на Църквата са детските, ученическите и студентските православни християнски дружества, чиито ръководители са учители и енорийските свещеници. Уставите, по които се ръководят дружествата, са съобразно потребностите на младежите в различните възрасти.

За децата: пробуждане на религиозното чувство и укрепване на вярата им в Господ Исус Христос, възпитание, обич и привързаност към родната Православна църква и Отечеството, формиране на християнски добродетели и постигане на добро физическо състояние.

За учениците: доразвиване и укрепване на постигнатото в предучилищна възраст.

За юношите и студентите: включва се и подбуждане към трудолюбие, милосърдие, взаимопомощ, професионален напредък (на тези, които упражняват занятие или професия), стремеж към усвояване на изучаваните науки.

Дружествата членуват в Съюза на православната християнска учаща младеж в България. Неговият устав е изготвен от архимандрит Софроний, началник на Културно-просветния отдел на Св. Синод, и е одобрен от Министерството на народното просвещение с Окръжно №14652/20 от април 1931г. По устав и по начало целта на дружествата се покрива напълно със службата и назначението на свещеника като Христов служител, благовестител, духовен водач и добротворец на своя народ. От друга страна, се заякчава майчината връзка на Църквата със своята рожба - българското училище.

Св. Синод на Българската църква наред със своята благотворителна дейност в страната не остава равнодушен и към съдбата на “гладуващите и страдащите в Съветска Русия”. С Окръжно № 9261 от 28 декември 1933 г. Св. Синод приканва епархийските архиереи да се събират помощи за “мъченическия руски народ и св. Руска православна църква”. Помощи се събират и за руските бежанци в България¹⁸. В бюджета на църквите и манастирите се вписват годишни помощи на фонда за сираците от войните и отделен параграф “Милостиня” за облекчаване тежката участ на стотици хиляди български семейства, прогонени от Западна Тракия, Македония и Западните Покрайнини. Голям дял от своята културна и просветна работа Върховната църковна управа - Св. Синод, възлага на православните християнски братства и те я вършат с примерно старание и с добър успех. За отбелязване е, че градовете, особено епархийските седалища, държат преднина по интензивност на дейност, което се обяснява с по-големите духовни нужди на града и с по-незначителните възможности за обхватна братствена дейност. Православният религиозен ентузиазъм на братствата между двете световни войни, църковният дух, който ги изпълва, съзнанието за дълг към народа и за служба Богу въздигат добротворството като изконна задача на Църквата. Защото тя е и учреждение за благотворене по преимущество.

Преизобилни са данните, които посочват, че църквите и манастирите са почти единствените места за по-системно добротворене. В неотколешното ни минало са били единствените места за по-системно благотворене и социални грижи за бедните и нещастни членове на енорията и всички други, които са в нужда и бедствие. Предвид на това, че жените християнки са мнозинство сред членовете на добротворните братства, Св. Синод през 1934 г. учредява Съюз на православните жени в България¹⁹. Присъствието на жените християнки е особено силно в детските домове, сиропиталищата, професионалните училища, създадени от Църквата и други благотворителни заведения. Увеличаващи непрекъснато броя и числеността си, православните християнски братства налагат преразглеждане и внасяне допълнения в уставите на съществуващите християнски братства. На есенната сесия на Св. Синод с протокол № 100, п. 3 Синодалните архиереи приемат Устав на православното християнско братство, по който да се ръководят християнските братства при енорийските църкви в страната.

Братствата като прицърковни организации са проявление на доброволно посветили се членове на енорията и Църквата за по-усърдно и прилежно служение в нея. Братството се ръководи от енорийския свещеник и чрез него на Околийския съюз с център архиерейското наместничество и по църковен ред на Епархийското братство със седалище съответната митрополия и на Общия съюз на православните християнски братства в България.

Тази най-низша клетка на организираната църковно-просветна и благот-

ворителна дейност на Църквата е “юридическа личност: има право да притежава имоти, да купува и продава такива и съгласно чл. 22 и 25 от Наредбата-закон за общественото подпомагане, членува в Съюза за закрила на децата и съюз “Обществено подпомагане в България”. Целта на енорийското братство е “потясно да обедини всички енорияши – православни християни” (чл. 1, б.”а”), което ще спомогне наред с цялостния духовен живот в енорията “да развие у християните любов към ближния, като ги привлича да участват във всенародна църковна благотворителност и просвета”(б.”г”). Милосърдието като най-голяма украса на човешката душа и най-нежната рожба на човешкото сърце заема особено място в дейността на енорийското братство: “подпомага материално и морално нуждаещите се бедни, болни и страдащи християни и при възможност открива и особени заведения за просвета и благотворителност за лица за всяка възраст (лично подпомагане, открива само или подпомага открити от други организации благотворителни заведения: летовища, безплатни трапезарии) за малолетни и възрастни, дневни детски приюти, сиропиталища, старопиталища”²⁰ и пр.

Да се задоволи духовната жажда чрез изясняване на християнското учение, свято пазено от родната ни Църква, да намери пътища за реализиране на това учение в живи дела и да намерят тези човеколюбиви дела отклик и стремеж за подражание – в централното ръководство и в много епархийски седалища се редактират братствени вестници и списания²¹. Отделни митрополии като София, Пловдив, Русе и други имат свои книгоиздателства. Редактори на печатните издания на братствата са изтъкнати духовници и писатели, като Архимандрит Климент, Иеромонах Николай, Христо Борина²², Станчо Ив. Визирев²³, Йордан п.Илиев²⁴, проф. прот. Иван Гошев²⁵, свещ. ик. Георги п. Стайков²⁶, проф. Архимандрит д-р Евтимий²⁷ и др.

Братствени списания като “Братско слово” в Пловдив, “Духовно възраждане” във Враца и “Вяра и Разум” в Русе достигат до 5 000 тираж. Братствата издават много книги и брошури с религиозно-нравствено съдържание от наши автори и в превод. Уреждат се от членовете на братствата сказки и беседи, благотворителни утра, вечеринки и пр. за пробуждане религиозното чувство за дълг и любов към ближния. Повечето от свещениците ръководители на братства са членове или председатели на различни културно-просветни и обществено-благотворителни организации като читалищата, кооперации, Съюза за закрила на децата, Червения кръст и др. За да добие практична ефикасност социалното и благотворителното дело на Църквата в обществото, огромни заслуги имат родните архипастири, работили през целия си живот на “Церкви и Отечество на ползу!” Сред тях изпъкват имената на +Неофит Видинский, +Константин Врачанский, +Симеон Варненско-Преславский, +Максим Пловдивский, +Софроний Търновский, +Михаил Доростоло-Червенски, +Проватский Софроний, после митрополит Доростоло-Червенски и др.

Неофит, митрополит Видински. Роден е на 17 юли 1868 г. в с. Гъланово, Старозагорско, със светско име Никола Караабов. Изминава дългия и трънлив път на църковната йерархия от енорийски свещеник (1889 г.) до митрополит на една от най-старите епархии в диоцеза на Българската православна църква (1914-1971 г.). Положил началото на организираната църковно-просветна и благотворителна мисия на Църквата в страната²⁸.

По негова препоръка се учредява Православно-добротворно братство при митрополитския храм “Св. Николай” с ръководител протосингела на митрополията архимандрит Евгений²⁹. Учреденото братство взема под своите грижи градското сиропиталище, в което са настанени 20 старци и 6 старици. Видинската градска община отпуска дневно на тези безпризорни по един хляб и 20 ст. Липсвала чистота и всякакъв надзор в полуразрушената сграда на сиропиталището. Благотворителната дейност на братството и неговите грижи за лишените от близки или жестоко захвърлени от тях трогват много видински граждани. Един от тях - Йоница Николов, внася крупна сума в Епархийския благотворителен фонд, с която се изгражда старческият приют във Видин.

Новата сграда на старопиталището, преминало на пълна издръжка на Видинската света митрополия и Епархийското добротворно братство, е осветена от митрополит Неофит на 2 юни 1927 година³⁰. Под ръководството на митрополит Неофит Епархийският фонд за “просвета и народно добротворство” бързо се разраства. Фондовата каса съдържа вече не само стотици бюджетни приходи, а и хиляди дарения от благочестиви църковни родолюбци³¹. През 1933 г. митрополит Неофит започва изграждането на Дом за християнска просвета и благотворителност, който бива завършен за една година. На неговото осветяване през есента на 1934 г. Неофит Видински произнася слово, в което споделя своите усилия и на цялата епархийска църква в благотворителното дело и очертава значението на построения благотворителен и просветен център в престолния град: “Ние можем да идеализираме и да възхваляваме доброто и добротворството с най-избрани и затрогващи душата думи. Но ако не се даде пример за оделотворяване на тия думи, те си остават само красиви фрази... В тази сграда ще се извърши функцията на епархийското хуманно просветно дело. Тя предполага за добротворство. Тя дава помещение на една светла и просторна трапезария, в която ще се хранят 150-200 осиротели или крайно бедни деца и ученици. Дава помещение на едно практическо занаятчийско училище, в което ще се дава възпитание и професионална просвета на стотици осиротели или крайно бедни девиги, събирани из цялата епархийска област... Ние не мислим, че със стореното тук сме изпълнили целия свой дълг. Не, изпълнена е само една хилядна частица... Преживявайки тази душевна наслада, ние си задаваме въпроса: ако тъй малко стореното в тоя град буди толкова голяма радост в душата, то какво и колко голямо и неизмеримо щастие би било, ако бихме могли да видим тъй въплотени думите за добри дела по всички градове на епархийската

ни област? Но това ще бъде отсега нов идеал, нова мечта за нас и за нашите сътрудници пастири и пасоми”³².

През 1935 година митрополит Неофит дарява за просветни и благотворителни цели свои спестявания в размер на 1 105 340 мил. лева. В писмо до Св. Синод от 29 май 1935 година благодетелят Владика посочва, че “една от главните задачи на живота му е била да спести нещо от това, що държавата и народът му дават за издръжка, за да го употреби за благо и народната просвета на същия народ”. С дарените на Св. Синод 605 340 хиляди лева се учредява фонд, управляван от Св. Синод и предназначен по волята на дарителя да подпомага “подготовката на бедни, но способни юноши, възпитаници на духовните учебни заведения, за бъдещи пастири във Видинска епархия”³³.

В памет на своята презвитера Желязка, починала при раждане през 1889 г., и на своя син Желязко митрополит Неофит през същата година подарява на Епархийския духовен съвет “ценни книжа с номинална стойност 500 хил. лв. за учредяване на фонд “Желязка презвитера и син Желязко”.

Фондът се управлява от Видинския епархийски духовен съвет и по желанието на дарителя неговите годишни приходи се предоставят на Видинското женско благотворително дружество “Развитие”. От фонда се отпускат на дружеството средства за покупка на дрехи и обувки за децата, а остатъкът от средствата - за ремонти на детския дом във Видин. След 9.IX.1944 г. ръководството на дружеството е подменено с лица, привърженици на новата ОФ власт, които се опитват противно целите на фонда и волята на дарителя “да получават и разпределят” приходите. Това налага с писмо от 5.II.1946 г. митрополит Неофит да се обърне към Епархийския духовен съвет да закрие фонда³⁴. Натрупаните капиталовложения на благотворителните фондове на митрополит Неофит потъват в края на 50-те години на миналия век в държавния бюджет.

През 1938 г. във втория по големина град в епархията - Лом, митрополит Неофит основава Училище за малолетни осиротели девизи. По желание на християните в Лом и питомниците на училището то носи името на благодетеля - Епархийско девическо професионално училище “Неофит Видински”.

Този забележителен митрополит, израснал из недрата на народа, неуморно благотвори и с делата си записва най-светлите страници от историята на Видинската епархия и Българската църква. Дните му са изпълнени с трудности и организация на благотворителната дейност в епархията, а в тия години и като заместник-председател на родната Църква, те са, както пише митрополит Неофит в дневника си: “дни на върховно нравствено постижение, момент на щастливо благовремие!”³⁵

През 1940 г. митрополит Неофит построява в памет на своя починал син Желязко със собствени средства красива двуетажна сграда за дневен детски дом, за възпитание и отглеждане на деца от три до седемгодишна възраст. Съграденият от митрополит Неофит детски дом е оборудван по европейски обра-

зец, а в архитектурно-художествено изпълнение и в наши дни е една от най-хубавите сгради във Видин.

Създаването на известния във Видин парк “Възхвала Рождество”, наричан от видинските граждани “Владикина бахча”, е дело на митрополит Неофит. Владиката откупил една блатиста местност край Видин, която била отводнена, насипана, залесена и превърната в красиво място за отмора и прохлада през летните горещини³⁶.

Като Предстоятел на Българската православна църква, неин наместник-председател (1930-1944 г.) митрополит Неофит през 1933 г. учредява при Св. Синод институция “Вътрешна църковна мисия” с ръководител Борис п. Стоименов³⁷. Вътрешна църковна мисия имат църквите във всички развити европейски държави. Още през 1848 г. в Германия се появява движение за вътрешна църковна мисия. Дейността на тази мисия твърде много спомага за разрешаване социалните проблеми в Германия. С това се дава и началото на християнската социология, около която се изгражда цялата социална и икономическа дейност на Църквата в теоретично и практично приложение. Остават паметни в историята на християнската социология имената на папи, като Инокентий III, Григорий I, Пий XI, Льв XIII и др., религиозни мислители и подвижници, като св. Доменик, св. Бонавентура, св. Франциск и др.

Основни стълбове на християнската социология са “молитва, дейност и самопожертвование”. Вътрешната мисия, за разлика от външната мисия, която работи за сближаване на църквите в света, има за предмет дейност между християните в границите на дадена Църква³⁸.

Дейността на вътрешната църковна мисия се изразява в три насоки:

1. Апологетическа;
2. Християнска благотворителност;
3. Социална дейност на Църквата.

Дълбоко прозорлив и просветен архиерей, митрополит Неофит вижда първите знаци на настъплението на комунизма и безбожието след Първата световна война и последвалото духовно и социално разложение в България и Европа. Именно тази мисия идва да се противопостави на социализма и комунизма на социалното поле, защото те, непризнаващи Бога, Църквата и Отечеството, издигат революционния интернационал, третирайки социалните проблеми на обществото от механичната им страна, без да се интересуват от морално-етичната³⁹.

Митрополит Неофит почина на библейска възраст на 26 февруари, оставил неизлечими следи в своята повече от 50 години многоплодна архипастирска дейност.

Константин, митрополит Врачанский. Роден на 17 май 1847 г. в гр. Калофер, със светско име Константин Попдимитров, управляващ Врачанската епархия (1873 г.) и неин канонически митрополит (1884-1912 г.), член на Св. Си-

нод (1886-1908 г.) и негов наместник-председател (1905-1908 г.)⁴⁰.

Няколко месеца преди да почине (4 декември 1912 г.) митрополит Константин “разпорежда да бъде продаден парцелът му в София (2 511 м²) и по-голяма част от средствата да бъде разпределена за просветни и благотворителни цели”. По волята на дарителя голямата част от средствата са предоставени на училище “Митрополит Константин” във Враца за учредяване на фонд, от чиито лихви да се купуват книги и дрехи за бедни ученици. Други са предоставени на Врачанското благотворително дружество “Милосърдие” за издържаната от него безплатна ученическа трапезария. За благотворителни цели митрополитът предоставя суми и на Епархийското свещеническо братство “Св. Цар Константин” и Православното християнското братство във Враца. Отделни суми благодетелят предоставя за ученически трапезарии в родния му град и околните центрове на епархията – Плевен и Оряхово.

Наред с това митрополит Константин оставя в наследство 600 м² на Св. Синод за учредяване на фонд, от приходите на който ще се “издържат двама стипендианти в Софийската духовна семинария” с едно изискване: “единият от тях да бъде от Врачанска епархия и да се избира по указание на митрополията, а другият да бъде от Калофер”, а завършилите стипендианти се задължават да приемат духовен сан.

Благотворителният фонд на митрополит Константин Врачански съществува до началото на 1952 година^{40а}.

Симеон, митрополит Варненски и Преславски. Роден на 9 февруари 1840 г. в гр. Бургас със светско име Одисей Попниколов. Един от първите митрополити на възобновената Българска църква (1872 г.), църковно-просветен деец и един от строителите на новата българска държава.

Постоянен член на Св. Синод и негов наместник-председател (1883-1885; 1886; 1902-1905 г.). Автор на трудове по българска и обща църковна история.

Починал в престолния си град Варна на 23 октомври 1937 година⁴¹. Предусещайки близкия си край, митрополит Симеон подготвил няколко благотворителни завещания. Последното е от 23 октомври 1937 г. Първо се разпорежда за съдбата на паричните фондове, които създал през годините при Св. Синод, Министерството на просвещението, БАН и др. - общо 19 фонда. Лихвите от всички тези фондове (създадени и поддържани от митрополитската му заплата) всяка година трябвало да се дават на ученици и ученички от много селища на епархията. За увековечаване имената на заслужили българи от епархийско и национално значение фондовете носят имената “Антим Преславски” в Шумен, “Иконом Иван Радов” в Провадия, “Илия Блъсков” в Търговище, “Гаврил Кръстевич” в Омуртаг, “Панайот Волов” в гр. Нови Пазар и др. и на цяла поредица от народни будители⁴².

Така наред със своето добротворство митрополит Симеон разраства в сърцата на учащата младеж и децата от епархийското сиропиталище високо

нравствено чувство, родолюбие и почит към дейците на националнореволуционните борби и народните просветители.

Климент, митрополит Врачанский. Роден през 1873 година в Сопот със светско име Григори Шивачев. Църковно-просветен деец, канонически митрополит на Врачанската епархия (1914 г.) и наместник-председател на Св. Синод (1928-1930 г.). Починал в престолния си град на 3 май 1930 г.

За задоволяване на културно-просветните и благотворителни епархийски нужди митрополит Климент през 1927 г. изгражда внушителна по размери и благолепие сграда, пред назначена за “Епархийски братствен дом”⁴³. Това духовно епархийско средище - дом за църковна просвета и християнска благотворителност, десетилетия наред и в най-трудни времена спомага на благодатната и спасителна мисия на родната Църква. В наши дни нинездрастващият Врачанский митрополит Калиник, радетел на църковна просвета и благотворителност, е основал в сградата образцово детско християнско училище “Св. Софроний епископ Врачански” и параклис “Всех Светих”.

Максим, митрополит Пловдивский. Роден на 14 септември 1850 г. в с. Орешак, Троянско със светско име Максим Пелов. Народен учител и участник в националнореволуционните борби. Митрополит Пловдивски (1906-1938 г.) и наместник-председател на Св. Синод (1921-1928 г.). Учредител на Пловдивския клон на д-во “Червен Кръст” (2.П.1907 г.) и негов председател до 1933 г. Член на Международния съюз за помощ на децата (1921 г.). Починал на 1 март 1938 г. в гр.Пловдив, оставяйки за поколенията името на един от най-големите благодетели в новата история на Българската църква⁴⁴.

През 1930 г. митрополит Максим учредява при митрополията фонд “Епархийски църковни нужди”, а през 1935 г. - фонд “Епархийски старчески приют”. От тези фондове са предвидени суми за стипендии и помощи на ученици и студенти, на бедни граждани, за откупуване на книги и списания и тяхното безплатно раздаване на читалища, училища и други просветни институции в епархията. През 1930 г. митрополит Максим основава Епархийско книгоиздателство, отпечатва се кн. 1 на сп. “Братско слово”, орган на християнските братства в епархията. А на следната година в помощ на църковно-просветната и благотворителната дейност в епархията излизат сп. “Духовна нива” и “Християнче”, които достигат тираж 35 000 бр. През 1936-1938 г. под ръководството на митрополит Максим са открити почивни колонии в епархийските манастири за работнически семейства, детски домове за бедни деца и сираци на пълна издръжка на митрополията и църковните настоятелства в епархията, Християнско православно железничарско дружество (1938 г.) и хор с ръководител свещ. Павел Първанов (1907-1986 г.).

Принос към религиозния и благотворителен живот в епархията е и създаването на братствена работилница в престолния град, в която епархийската управа дава работа на около 200 души безработни християни. Работа се създава и

от разширението на църковно-земеделските стопанства в епархията.

При митрополитството на митрополит Максим са открити старопиталища в Пловдив, Асеновград, Панагюрище, Пазарджик, Клисурса, Хасково, Карлово и в епархийския манастир “Св. Вмчк Георги” край с. Белащица, Пловдивско. На издръжка на църковните настоятелства в престолния град и духовните околии са разкрити детски и ученически трапезарии⁴⁵.

При строителството на лечебно заведение за туберкулозно болни в Пловдив – първо по рода си на Балканите, първи се включват в това хуманно начинание църковните настоятелства в епархията с големи суми. Само катедралният храм “Св. Богородица” внася щедра помощ от 2 000 лева.

В бюджетите на настоятелствата са предвидени средства за благотворителност на редица мероприятия от църковно и национално значение, като помощи на Съюза за закрила на децата, за борба с детската престъпност, за строителство на Дом и работилница за слепите, за дружество “Самарянка”, построяване паметник - къща музей на Иван Вазов в Сопот, за Студентски дом в София и др⁴⁶.

Особено активна и спасителна е дейността на епархийския архиерей и свещенството в епархията за пострадалите от земетресението през април 1928 година. Събират се помощи в пари и натура и се раздават на пострадалите, придружени с нужната при такива бедствия духовна утеха и подкрепа.

В своето завещание митрополит Максим разпределя имуществото си и парични средства в размер на 1 400 000 млн. лева за религиозни, културно-национални и добротворни начинания⁴⁷.

Михаил, митрополит Доростолский и Червенски. Роден на 6 април 1884г. в гр. Калофер със светско име Димитър Чавдаров. Канонически митрополит на Доростоло-Червенската епархия (1927)⁴⁸. Наместник-председател на Св. Синод (1948-1949). Починал на 8 май 1961 г.

Преди да заеме епархийската катедра в Русе имало само три християнски благо-творителни дружества и едно ученическо християнско дружество с не достатъчна дейност за изискванията на времето. Безбройните и безгранични инициативи на добротворство извисяват митрополит Михаил като най-ревностния социален деятел в престолния град и епархията. Той ръководи и вдъхновява всички добротворни прояви в епархийската църква и на гражданската обществено-веност в гр. Русе.

Издига високо знамето на организираната благотворителна и социално-етична служба, като основен дълг е на епархийския архиерей и оттам - като дълг на цялата Църква.

Още в началото на своята архипастирска дейност поема председателството на русенския клон на дружество “Червен Кръст” и на общоградския комитет за благотворителност, прераснал през 1934 г. като клон на “Обществено подпомагане”. Председател е и на Съюза за закрила на децата и комитета,

грижещ се за просяците и недъгавите. Основава църковни и прицърковни сиропиталища, старопиталища, дневни домове за деца, летни колонии на две смени за ученици от прогимназиалните и гимназиалните училища. На всяко християнско братство и християнско младежко дружество се поставят от митрополит Михаил освен задачи за религиозно-национално възпитание и такива, та вярата на братствените и дружествените членове да се потвърждава и чрез делото на добротворството. Самият той е стимулатор, участник и вдъхновител на общоградските благотворителни дела: постройка за гръдноболни (1934 г.), откриване на домове за деца, старци и недъгави, родилен дом и спортни площадки. По сведения на съвременници, митрополит Михаил никога не е имал доходи освен заплатата си, която използва за лични благотворителни цели. Човек на дълга и предан на служението си владика, митрополит Михаил с лични средства и учреден таен фонд при митрополията подпомага семействата на убитите и попадналите в затвори и концлагери свещеници и църковнослужители от епархията⁴⁹.

Паисий, митрополит Врачанский. Роден на 6 август 1888 г. (със светско име Александър Райков) в гр. Своге. Канонически митрополит на Врачанска епархия (1930 г.), заместник-председател на Св. Синод (1949-1951). Починал на 16 май 1974 г. във Враца. Врачанският митрополит Паисий е архиерей със солидно общо и богословско образование, който настойчиво като дългогодишен член на намаления състав на Св. Синод поддържа становището си, че “Църквата, в основата си, е благотворителен институт”. По негова инициатива се създават с църковни средства детски ясли, ученически кухни и трапезарии, сиропиталища и старопиталища, летни колонии в епархийските манастири и пр. Изисква във всички градове и по-големите села в епархията да се основат православни християнски братства и православни християнски дружества и т.н.⁵⁰ За да подобри социалното положение на бедните в престолния град и в околийските духовни центрове, епархийският архиерей всяка година в навечерието на Рождество Христово организира “зимни помощни акции за бедните”. В гр. Враца за изпълнението на това хуманно дело под председателството на митрополит Паисий се образува общограждански комитет. В състава на комитета са областният директор, кметът на града и командирът на VI пехотна Бдинска дивизия. Подобни добротворни комитети се съставят и в архиерейските наместничества в Плевен, Оряхово, Бяла Слатина и Луковит, като в тях участват архиерейските наместници, градски първенци, а в Плевен - и командирът на IX пехотна Плевенска дивизия. За по-добра организация при събиране на помощите в пари, натура, храна, дрехи, обувки, покъщнина и пр. Град Враца е разделен на шест части. Във всяка част се формират 6 специални комисии, съставени от членовете на християнските братства, на женското д-во “Обнова”, съпругите на ръководителите на учреждения и видни граждани. За увеличаване на приходите по-заможните врачански граждани се посещават от областния директор и протосингела на митрополията. Постъпления се получават от уреждане на благот-

ворителни концерти във Военния клуб, от приходите на кината на д-во “Развитие” и на киносалона на Врачанския гарнизон, предоставени на комитета еднократно. Парични помощи отделят и служителите на всички учреждения в града и офицерите от 35-и пехотен Врачански полк, Втори артилерийски полк, Щаба на дивизията и Военното комендантство. Раздаването на събраните помощи на нуждаещите се семейства в града става от осем комисии - във всяка енория по една комисия, в която влизат: енорийският свещеник, кварталният главен учител, съответният общински съветник, членки от братствата и женското д-во “Обнова” и общински агент. Тези комисии предварително обхождат домовете на нуждаещите се и на място се запознават с техните нужди. Въз основа на тези си проучвания комисииите разпределят събраното и го разнасят по домовете на нуждаещите се семейства. Паричните средства се раздават под формата на специални купони, с които подпомогнатите си набавят необходимото от всички магазини във Враца.^{50a}

През 1937 г. митрополит Паисий основава сп. “Духовно възраждане”⁵¹, месечно списание за религиозна просвета на Врачанска митрополия. Неговото редактиране възлага на иеромонах Николай⁵², протосингел на митрополията. След 9.IX.1944 г. митрополит Паисий смело отстоява до последна възможност правото на Църквата за социална и благотворителна дейност в обществото. Добре запознат с комунистическата социална доктрина, митрополит Паисий счита, че държавата сама не може да разреши социалните въпроси: “тя има само силата на войската и полицията. Дошло е време, когато християнството трябва да покаже своята пълна сила за осъществяване на по-голяма социална правда”.⁵³

Макарий, Неврокопският Митрополит. Роден на 21 ноември 1876 г. в с. Драгижево, В.Търновско, със светско име Марин Стамов. Канонически митрополит на Неврокопска епархия (1916 г). Починал на 7 юни 1934 г. в гр. София.

Началото на митрополитството на митрополит Макарий е трудно. Диоцезът на епархията току-що в географско отношение е преминал към Майката Отечество. Народът е буден и религиозно запазен, но крайно беден. Митрополит Макарий проявява голямо старание и влага много енергия, за да се отзове навсякъде на духовните и социалните потребности в епархията си. Той обхожда градове, села, колиби да установи непосредствен контакт с населението, за да се запознае с неговите нужди.

Митрополит Макарий създава сиропиталище в гр. Неврокоп (дн.Гоце Делчев) и други благотворителни институти. Своята привързаност и любов към църковното изпълнение и християните в епархията митрополит Макарий проявява и със своето крупно архипастирско пожертвование, което той прави на Св. Синод за благотворителни цели, на сиропиталището в престолния си град и за “издръжка на бедни, но даровити деца от родното му село Драгижево и Неврокопска епархия”⁵⁴.

Софроний, митрополит В.Търновски. Роден на 20 март 1888 г. в с.Еникьой, Одринско, със светско име Стойко Недялков Чавдаров. Канонически митрополит на Велико-Търновска епархия (1935 г.)⁵⁵. Починал на 1 май 1961 г. в престолния си град.

Митрополит Софроний е архиерей със съзнание за дълг и отговорност по отношение на социално-етическата благотворителна дейност на Църквата, успешно и благодатно подета от Българската църква между двете световни войни. С апостолска ревност, труд, морал и личен пример той се явява достоен съревновател на ония епархийски архиереи, които от години внедряват в епархиите си Христовото благовестие с евангелски живот и дела. Дейността на митрополит Софроний е широкообхватна: архипастирска, духовно-просветна, църковно-обществена и ярко откrojена социално-етическа. Още като вр. управляващ Велико-Търновска епархия (26 март 1934 - 1 юли 1935 г.) полага основите на редица социално-просветни дейности. А това са: детски забавачници (градини) във В.Търново за работниците от индустриалния квартал, в гр. Габрово - за работниците от местните фабрики. Организира безплатни трапезарии в Габрово и Горна Оряховица и слага началото на летовищното дело за отдих на децата в Къпиновския манастир⁵⁶.

След заемане на епархийския престол (29.III.1936 г.) митрополит Софроний разширява своята социално-християнска дейност. На 13 септември 1936 г. с помощта на епархийския фонд за църковни нужди се открива Епархийското сиропиталище “Пеню и Мария Велкови” във Велико Търново. В същата година-летовището в Къпиновския манастир “Св. Никола” е организирано в две смени с по над 80 деца на смяна. През 1937 г. децата от сиропиталището остават през цялата лятна ваканция в историческия Плаковски манастир “Св. Пророк Илия”, като към тях се прибавят още 50 деца, предимно от Никополска и Свищовска околии. Издръжката се осигурява от Митрополията и църковните настоятелства. За да облекчи съдбата на много глухоними и да се чувстват полезни за себе си и обществото, въпреки недъга си, митрополит Софроний на 22 декември 1937 г. открива Дом-работилница за глухоними в Петропавловския манастир край гр. Лясковец.

В началото на 1941 г. митрополит Софроний приютява слепи семейства в Килифаревския манастир “Св. Рождество Богородично”. Семействата са приети заедно с децата им и се създава “Трудово общежитие за подпомагане семейства на слепи”. От ранна пролет до късна есен онези членове от семейството, които не са слепи, обработват манастирските ниви и ливади. Слепите пък изучават различни занаяти, като кошничарство и пр. Всички доходи от манастирското стопанство се внасят в общия склад за храна и други нужди. Храната се приготвя в обща кухня за всички и храненето става в обща трапезария. Епархийският архиерей по лични наблюдения и по сведенията на свещениците в града констатира, че в покрайнините на В.Търново живеят деца при крайно лоши

условия. За хармоничното развитие на тези деца на 2 януари 1941г. в сградата на митрополията се открива занималня за ученици от основните и прогимназиалните училища под ръководството на вещ учител педагог. Децата идват след обяд и се разпределят в отделни стаи да си подготвят уроците за другия ден. По време на почивката получават закуска и отново продължават учебните занимания. Пълната издръжка на занималнята - осветление, отопление, храна, учебници, тетрадки и учебни пособия, се поема от св. Великотърновска митрополия. Наред с откриването на самостоятелни благотворителни заведения за обществено подпомагане под грижите на митрополит Софроний са били и редица други добротворни и социални инициативи, осъществявани при епархийските манастири, християнските братства и църковните настоятелства. Така в Габрово при девическия манастир “Успение Прес. Богородици” е открит дневен детски дом за работнически деца, които получават обяд от манастира. Тук е уреден и Девически пансион за децата на свещеници и за желаещите да учат в Априловската габровска гимназия с изучаване на чужд език. Подпомагат се деца и възрастни във Велико Търново, Горна Оряховица и други селища в пределите на епархията, където са открити от църковните настоятелства детски и ученически трапезарии и кухни за бедните. За правилното организиране на учащата младеж през ваканциите митрополит Софроний и епархийската управа наред с леговищата формират хорове, беседи на нравствени теми, разглеждане на исторически забележителности и старини и пр., физическо укрепване на младежите чрез походи, гимнастически упражнения и усвояване на трайни хигиенни навици. Издръжката на тези добротворни начинания се осигурява от касите на църковните настоятелства⁵⁷.

Софроний, епископ Проватский, после митрополит Доростолский и Червенски. Роден на 2 ноември 1897 г. в с. Орешак, Троянско, със светско име Стойчо Коев Стойчев. Епископ Проватский (1940 г.) и митрополит Доростолский и Червенски (1962-1994 г.). Починал в престолния си град на 7 юни 1995 г.

Епископ Софроний като викарий на Видинския митрополит Неофит (1940-1962 г.) е първи помощник на митрополита в църковно-просветното и добротворно дело в епархията. Особено загрохваща е дейността на епископ Софроний през март 1942 г., когато Видин е зает от водите на Дунава. Докато болшинството от гражданите мислели как да излязат от града, епископ Софроний нито сън, нито покой знаел. Тичал и разпореждал за спасяване на безпомощните, за подслоняване и изхранване на бедстващите. Епископ Софроний пръв организира за пострадалите видинлии четири обществени кухни, на които предоставя всички хранителни запаси на Видинската митрополия. В края на Втората световна война, след тежките боеве при гр. Кула и гр. Зайчар, епископ Софроний организира 12 военни болници, които обзавежда с инвентара на видинския клон на Червения кръст и епархийските манастири. В подпомагане на пострадалите

от войната югославски деца в течение на няколко години събира от църквите, манастирите и от дарители 4 милиона и 728 000 лв. В желанието си да насърчи и подпомогне видинската младеж да получи образование, епископ Софроний с лични средства издържа четирима ученици в гимназията и един студент в Софийския университет “Св. Климент Охридски”⁵⁸.

От изложеното дотук се вижда с каква голяма ревност са работили синодалните архиереи и ръководствата на прицърковните братствени организации и дружества в миналото за претворяване на дело Христовото учение и изграждане на здрави телесно и душевно личности, добри граждани, предани на родната Църква и Отечество.

* * *

Политическият преврат на 9 септември 1944 г. с помощта на Червената армия в България полага началото на нова общественно-политическа система. В навечерието на преврата и в първите години след него Българската православна църква остава като най-крупният институт в страната, занимаващ се с благотворителна дейност. В епархиите функционират 1 000 православни християнски братства с над 50 000 редовни членове⁵⁹. През 1945-1947 г. братствата активизират своята дейност и укрепват довоенните структури.

През 1945 и 1946 г. са раздадени около 6 милиона лева за благотворителни цели. Последният 15-и братствен събор, проведен в Рилския манастир, се занимава главно с въпроса за активизирането на благотворителността, милосърдието и болничното дело. С решение на събора се открива подписка, с която се учредява фонд “Болница на вътрешната църковна мисия в България”⁶⁰. Включването на България във войната на страна на антихитлеристката коалиция налагат събиране на помощи за войниците на фронта. На 12 октомври 1944 г. Св. Синод в пълен състав взема решение да се отпуснат от касата на Св. Синод 2 милиона лева; от епархийските каси - по 200 000 лева; от Рилското манастирско братство - 1 милион лева, а от епархийските архиереи - по една месечна заплата от 15 000 лева. Епархийските архиереи имат задачата “да се приканят енорийските свещеници да вземат най-живо участие в подетата всенародна мощна акция за войската”⁶¹. Приканват се и църковните настоятелства да предоставят от наличните си суми. За нуждите на войската Църквата дава и свои сгради, които се превръщат във военни болници⁶².

Обществено-политическият живот в първите години след 9 септември 1944 г., направляван от няколко политически сили и организации, макар и с прегрес на БРП(к) се отнася все още положително към благотворителните и културните начинания на Църквата. Причините за това отношение на ОФ власт към Църквата се обясняват с наличието на партии, макар и с лява ориентация, в управлението на страната, неуреденото международно положение на България и не на последно място - силната позиция в обществото на Църквата, ръководе-

на от авторитетни архиепери с подведомствен клир около 2 667 свещеници и дякони⁶³. През този период Църквата оказва всестранна помощ на Българския червен кръст и неговите клонове в страната. В ръководството на тази хуманна организация членуват повече от 50% от свещениците в страната. В едномесечната акция за борба против туберкулозата (15.XI.-15.XII.1946 г.), организирана от Народния съюз за борба с туберкулозата, голяма материална и морална подкрепа дава Българската църква, а нейният председател Екзарх Стефан I и митрополит Софийски (1878-1957г.) е председател на съюза. През февруари 1947 г. се учредява Стопански благотворителен съвет при Св. Синод.

Православното християнско братство при старинния храм “Св. София” урежда детско летовище при Елешнишкия манастир “Успение Богородично”, Софийска епархия, а братството “Света Петка” - гр. Рила, Неврокопска епархия, открива магазин, от чиито приходи се издържа местното сиропиталище⁶⁴.

Не по-малка дейност, проява на човеколюбие и църковен дълг проявяват много висши и нисши служители на Църквата за облекчаване съдбата на стотици семейства, пострадали от кървавата вълна на комунистическия режим. По нареждане на архиепери във всички епархии се събират помощи за пострадалите, дава се убежище в епархийските манастири на Софийска и Врачанска епархии на преследвани от новата власт граждани. Някои от тях, които не са застрашени от затвор и убийство намират препитание в митрополитските канцеларии и Св. Синод. Дейни в това отношение са митрополитите +Неофит Видински, +Паисий Врачански, +Неврокопски Борис, +В.Търновски Софроний, +Д.Червенски Михаил, +Екзарх Стефан I, +Пловдивски Кирил и +Старозагорски Климент⁶⁵.

Бавно, но методично новият режим ограничава влиянието на Църквата в обществото и посяга на нейната независимост. Още през 1946 г. със заповед от 19 март Министерството на социалната политика изземва сиропиталищата от Църквата. Въпреки реакцията на Св. Синод положението остава непроменено. Настъплението на ОФ власт да подчини Църквата и я отстрани от всички сфери на обществото рязко се увеличава след разгрома на опозицията (1948 г.) Наложена комунистическа политическа и идейна система преминава от ултимативни условия (под формата на констатации и препоръки) до законодателен и декретивен път да ликвидира възможностите на Българската православна църква да развива благотворителна дейност. Забраняват се “масовите поклонения в Рилския манастир”, които се тълкуват от властниците като “известна демонстрация против народната власт”⁶⁶.

Това означава забрана за братствените събори и силен удар върху дейността на православните християнски братства. С приемането на Закона за национализация на движимата и недвижимата собственост на благотворителните дружества (1948 г.) и Закона за изповеданията (24 февруари 1949 г.) социалната и благотворителна дейност на Църквата е стеснена и постепенно спира. По

силата на чл. 21 от Закона “се забранява да се откриват болници, сиропиталища и други подобни заведения”, а заварените такива “преминават под управлението на Министерството на народното здраве или Министерството на труда и социалните грижи”, а движимите имущества стават държавна собственост⁶⁷. В това число влизат и фондовете, завещани от архиереи, свещенослужители, общественици и благочестиви християни на Църквата за добротворство. На практика законът поставя в безпомощност православните християнски братства, основния инструмент на църковната благотворителност, и те в края на 1949 г. се разтурват. Престават да съществуват и братствените издания. По този начин Българската православна църква се лишава от възможността да изпълнява един от основните предмети на своята дейност сред обществото - социална, благотворителна и добротворна.

Развитието на социалната, благотворителна и добротворна дейност на Българската православна църква през 1915-1950 г. дава възможност да се извлекат важни сведения за църковно-обществения живот от нашето минало и поуки за съвременето. През разглеждания период Православната църква у нас е определяла подчертано хуманно отношение към социално онеправданите и нуждаещите се от всички възрастови групи. Възпитава две поколения българи в дух на милосърдие, състрадание, добротворство и родолюбие. С човеколюбивите дела на архиереи, свещеници, благотворителни християнски братства и дружества Българската православна църква записва едни от най-светлите страници от своята нова история. Поради злополучно стекли се исторически обстоятелства след 9 септември 1944 г. Църквата престава да е основен социално-благотворителен институт в страната. По този начин се отслабва нейното взаимодействие сред вярващите. Това взаимодействие придобива все по-ограничен характер и се изразява само в храма.

В днешно време на материална и духовна разруха сме свидетели на езическа благотворителност, когато бедствията и социалните проблеми са поводи за уреждане на разнообразни светски забавления, концерти, балове и пр., обслужващи дадени политически интереси. Извън Църквата светът познава мъжество и търпение, но не познава радост в скърбите и гордост в страданията (Рим.V, 3); учи за нравственост и умереност, но не за святост и чистота на мисълта; жадува за любов и сила, но не познава нейната същност и нейния източник.

Българската православна църква за разлика от Католическата църква в България все още стои пасивна и встрани от благотворителното дело, което е високо хуманно и преди всичко християнско. Днешните йерарси и свещенство имат светлия пример на своите предшественици, остава само да го последват.

По този начин Българската православна църква няма да бъде безучастна зрителка в живота и ще приложи в дела примера, делото и учението на Божествения й Основател.

Бележки:

¹ Събев, Тодор. Из историята на Християнската Църква, София, 1958, с. 93-95; Поснов, Е. Михаил. История на Християнската Църква., т. I, С., 1993, с. 83.; Варненский и Преславски митрополит Симеон. Книга от II век. Апостолско учение за верата и живота. София, 1933, с. 58.

Экземпляръскій, Василилій, Ученіе древней церкви о собственности и милостиня. Киев, 1910, с. 64-72.; Кудрявцев прот. О.Н.Християнская благотворительности, СПб, 1899, с. 26-30.

² Малички, П.И., История на Християнската Църква., ч. I, С., 1929, с. 211-212.; Жеков, Димитър. Светите отци за благотворителността. Духовна култура, 1957, кн. 2, София, с. 8-11.; Ибришимов, Георги. Духовни бисери от Светите Отци., София, 1942, с. 13, 88-89.; Стоименов, Борис поп. Отците на Църквата и Социалния въпрос. Духовна култура, кн. 2, София, 1945, с. 11-16.; Дерябинъ, П.М. О милосердіи къ ближнимъ по учению святыхъ отцев, 2-ое дополненное издание, Москва, 1879, с. 38-52.; Цоневски, Илия, Социално-етичните възгледи на св. Иоан Златоуст, сп. Духовна култура, 1941, кн. 9 и 10, с. 308-317.

³ Малички, П. И., Цит. съч., с. 161-163; Цоневски, Илия, Социалните възгледи на Св. Отци, Год. на Дух. акад. т. XXVI, София, 1949, с. 32; Год. на Дух. акад., т. I (XXVII), София, 1951, с. 26; Год. на Дух. акад., т. II (XXVIII), София, 1952, с. 30.

⁴ Папа Григорий I Велики (540-604 г.), забележителен римски първосвещеник, заел Светия Престол в 590 г. Възстановил в Римската църква някои от древните обреди на Християнската Църква, запазени в св. Православие и най-вече Литургията на преждеосвещените дарове. В негова чест преждеосвещената св. Литургия е свързана през XVI в. с неговото име. Ползващ се с дълбоко почитание от Православния Изток

⁵ Тулешков, Петър. История на Свещеническия съюз 1903-1928, София 1928, с. 16-28.; Василев, Йордан Н. Съюзът на свещениците в България, История и възраждане, в. Царство България, Пловдив, 1993, бр. 15, с. 3.

⁶ Алманах Гражданите на Видин, Видински митрополит Неофит, Видин, 2003, с. 31; Видински митрополит Неофит, Видинска епархия, историческо минало и съвременното й състояние, София, 1924, с. 79-81.

⁷ Окръжно на Св.Синод № 3026 от 7 май 1923 г.

⁸ Устав за уредба и ръководство на Православните Добротворно-Просветителни братства в България. в. Църковен вестник, София, 1923, бр. 13, с. 4-7.

⁹ Държавен архив Видин, ф. 10К, оп.1, а.е. 13, л. 1-17.

¹⁰ Окръжно Послание на Св.Синод № 6898 от 6 октомври 1923 г.; Църковен вестник, София, 1923, бр. 32, с. 1.

¹¹ Пак там, бр. 19, с. 10.

¹² Пак там, бр. 20, с. 11.

¹³ Пак там, бр. 18, с. 11.

¹⁴ Проф. прот. д-р Христо Димитров, роден на 12.XI.1891 г. в Карлово.Учител в Пловдивската духовна семинария (1918-1921 и 1924-1928 г.). Енорийски свещеник в Пловдив (1922-1924 г.). Професор в Богословския факултет (1935-1959 г.). Починал на 23 февруари 1973 г.

¹⁵ Богданова, Тая, Пловдивска епархия на Българската Православна Църква 1919-

1938, Пловдив, 1994, с. 41.

¹⁶ По-подробно за женското монашеско братство “Бял кръст” вж Оля Кръстева, История, дейност и състав на ставропигиалното женско монашеско братство “Бял кръст” в сп. Духовна култура, 2002, кн. 7 и 8.

¹⁷ Учредяването на Общия Съюз на Християнските братства става на братствен събор в Казанлък през септември 1926г. За главен ръководител на Съюза е избран Старозагорския митрополит Павел (1882-1940г.), а неговият Устав е одобрен от Св.Синод на 26 ноември 1926 г.

¹⁸ Държавен архив Видин. Ф. 10к, оп. 1, а.е. 14, л. 1-44.;ф.10к, оп.1,а.е.830.

¹⁹ Окръжно на Св.Синод № 5025 от 22 март 1934г.

20. Устав на Православно Християнско братство за енорийските храмове, София, 1947, с. 1-11.

²¹ През разглеждания период добиват голяма популярност в обществото братствените издания: сп. Бдински весте от 1915г. във Видин, Народен страж (София, от 1918г.), Търновски епархийски весте (В.Търново от 1921г.), Православна дума (Търговище от 1927г.), Зов (София, от 1929г.), Братско слово (Пловдив, от 1930г.), Вяра и живот (Русе, от 1933г.), Духовно Възраждане (Враца, от 1937г.) и др.

²² Христо Борина (псевд. на Хр.Цанев Минев), роден на 29.I.1882г. в с. Благоево, Разградско, поет, преводач и обществен деец. Редактор-уредник на сп. Братско слово. Починал на 19 ноември 1967 г.

²³ Станчо Иванов Визирев. Роден на 29 септември 1906г. в Пловдив, секретар на св. Доростолска и Червенска митрополия, редактор-уредник на сп. Вяра и живот. Починал на 24 март 1973 г.

²⁴ Йордан п.Илиев Неделков. Роден през 1905г. в с. Драгижево, В.Търновско, висш административен служител в Синодалната канцелария, писател, член на Съюза на българските писатели, уредник-администратор на в. Църковен вестник и директор на Синодалното книгоиздателство. Редактор на сп. Детски мир (1933г.), сп. Детско знаме (1936-1943г.) и сп. Народен страж. Починал на 9 декември 1976г.

²⁵ Акад. проф. прот. Д-р Иван Гошев. Роден на 8 септември 1886г. в гр. Пловдив, богослов, археолог, епиграф; основател и директор на Църковния историко-археологически музей (1921-1958г.). Професор в Богословския факултет, ръководител катедра по Литургика с църковна археология и християнско изкуство (1933-1958г.) и негов декан (1927-28г. и 1933-34г.). Редактор на сп. Християнка (1923-1926г.), починал на 26 октомври 1965г.

²⁶ Свещ. ик. Георги п.Стайков. Роден на 13 септември 1879г. в с. Мрачник, Карловско, енорийски свещеник в Чирпан (1904г.), дивизионен свещеник и проповедник по време на Първата световна война. Един от първите организатори на Съюза на Свещеническите и Православно добротворни братства в България. Редактор на сп. Християнка (1923г.) и член на редакционния комитет. Автор на проповеднически сборници и друга книжнина. Починал на 23 януари 1939 г.

²⁷ Проф. архим. Д-р Евтимий Сапунджиев. Роден на 25 юли 1884г. в Копривщица, професор в Богословския факултет (1923-1943г.), ръководител на катедрата по Християнска апологетика с история на религиите и Християнска философия. Един от главните дейци у нас на Православните Християнски братства и дружества, инициатор и участник в редица културно-просветни и обществени инициативи. Основател и редактор на сп. Зов, орган на Съюза на Православните ученически християнски дружества в България в продълже-

ние на 15 години. Починал на 23 ноември 1943 г.

²⁸ Цанков, Стефан. Българската Православна Църква от освобождението до настояще време, Годишник на Богословски факултет, т. XVI, 1938-1939, София, 1939, с. 71-73.; Василев, Йордан. Н., Летописи за Видинска епархия, Пловдив, 1994, с. 133-139.

²⁹ Архимандрит Евгений Шиваров. Роден в с. Сърнево, Старозагорско на 1 ноември 1881 г., завършил Казанската духовна академия с учената степен “доктор по богословие” (1908г.), учител възпитател в Софийската духовна семинария (1909-1914 г.), протосингел на св. Видинска митрополия (1915-1941 г.). Председател на Видинския клон на Българския червен кръст. Починал на 4 ноември 1961 г. в Бачковския манастир.

³⁰ Църковен вестник, София, 1927, бр. 24, с. 246-248.

³¹ Държавен архив, Видин, ф. 10к, оп. 1, а.е. 52, л. 1.; ф. 10к, оп. 1, а.е. 722, 729.; ф. 10к, оп. 1, а.е. 376, л. 1-2.; ф. 10к, оп. 1, а.е. 381, л. 9-10.; ф. 10к, оп. 1, а.е. 730.; ф. 77, оп. 1, а.е. 49, л. 1-24; ф. 86к, оп. 1, а.е. 17, л. 29.

³² Църковен вестник, София, 1934, бр. 34 и 35, с. 383, 384.

³³ Енциклопедия Дарителството, дарителски фондове и фондации в България 1878-1951, т. I, София, 2000, с. 104.

³⁴ Пак там, с. 276.

³⁵ Алманах Гражданите на Видин, Видин, 2003, с. 45-46.

³⁶ Спасов, Борис. Чудото на вълците, в. Бдинци, Видин, 1998, бр. 191, с. 1 и 3.

³⁷ Стоименов, Борис, п. Роден на 27 август 1904 г. в с. Бели брод, Оряховско през 1902 г., учител в Софийската духовна семинария (1930-1933 г.). Автор на редица съчинения в областта на християнската философия и социология, починал през 1946 г.

³⁸ Люлинов, Драгомир, Християнска социология, София, 1931, с. 5-6.; Цанков, Стефан, Православното християнство - неговата същина и неговият съвременен образ, Год. на Богословския факултет, т. XIX, 1941-1942, София, 1942, с. 160.; Пашев, Ганчо, Етичната държава. Общ поглед върху държавата от гледището на християнската социология и нравственост. Год. на Богословския факултет, т. XV, 1937-1938, София, 1938, с. 142-148.

³⁹ Видинский Неофит. Държавната власт и делото на Църквата, София, 1930, с. 50.

⁴⁰ Цанков, Стефан, Българската Православна Църква от Освобождението..., с. 41-43.; Василев, Йордан. Н., Крагък исторически очерк за Врачанска епархия и нейните архиереи, сп. Възраждане, Пловдив, 2003, кн. 5, с. 23-24.

^{40a} Енциклопедия Дарителството..., с. 107.

⁴¹ Цанков, Стефан, Цит. съч., с. 27-33.; Ников, Петър, Варненски и Преславски Симеон. В: Сборник в чест на Варненский и Преславски митрополит Симеон, София, 1922, с. 9-40; Църковен вестник, София, 1937, бр. 38, с. 441, бр. 42, с. 493-496.

⁴² Енциклопедия Дарителството..., с. 15, 99, 115, 116, 181, 246, 256; Вълканов, Вълкан. Н., Митрополит Симеон, София, 1992, с. 102-103.

⁴³ Василев, Йордан. Н., Цит. съч., с. 24-25; Църковен вестник, София, 1927, бр. 10-11, с. 99-100.

⁴⁴ Максим, митрополит Пловдивски. Автобиография и спомени, София, 1930, с. 4-52.; Василев, Йордан. Н. Църквата и Българският Червен кръст, по случай 85-годишния юбилей на клона в Пловдив, в. Провинция, Пловдив, 1992, бр. 62 с. 1 и 4.; Архимандрит Климент. Митрополит Максим благодетел, сп. Братско Слово, Пловдив 1938, кн. 7, с. 92-93.

⁴⁵ Пак там, кн. 1, 1930 г.; 1935, кн. 1, с. 37; 1936, кн. 7 и 8, с. 125; 1936, кн. 3, с. 48-49; 1937, кн. 3, с. 36-40, кн. 4, с. 60-67; кн. 5, с. 86-87.

⁴⁶ Богданова, Таня., Цит. съч., с. 56.

⁴⁷ Панчовски, Иван. Г., Завещанието му, сп. Братско слово, Пловдив, 1938, кн.7, с. 95-96.

⁴⁸ Цанков, Стефан, Цит. съч., с. 78-80; ЦДИА, ф. 1388, оп. 1, а.е. 3156; 3382, л. 1-2; Държавен архив - Русе; ф. 574, оп. 1, а.е. 108.

⁴⁹ Василев, Йордан. Н., Небесният ангел закрильник на Разград, сп. Възраждане, Пловдив, кн. 4, с. 46-47.

⁵⁰ Същият, Крагък исторически очерк за Врачанска епархия..., с. 26-27.

⁵¹ Духовно възраждане, Враца, 1939, кн. 2, с. 13-14.

⁵² Йеромонах Николай Кожухаров. Роден на 17 април 1908 г. в с. Ресен, В.Търновско. Църковно-просветен и обществен деец, секретар на Врачанската митрополия (1932-1935 г.) и протосингел (1936-1939 г.), епископ Макариополски и ректор на Духовната академия (1954-1973 г.). Автор на научно-богословски трудове в областта на Литургиката. Починал на 21 юли 1981 г.

⁵³ Райков, д-р Паисий. Църквата и социалния въпрос, Църковен вестник, София, 1946, бр. 17-18, с. 1-2.

⁵⁴ Цанков, Стефан, Цит. съч., с. 73-76; Антим, епископ Траянополски. Едно крупно пастирско пожертвуване, в. Църковен вестник, София, 1934, бр. 24, с. 269-270.

⁵⁵ Цанков, Стефан, Цит. съч., с. 83-84.

⁵⁶ Търновски епархийски вестни, В.Търново, 1935, бр. 12-13.

⁵⁷ Пак там, 1938, бр. 16; 1939, бр. 20-21; ЦДИА. Ф. 1318, оп. 1, а.е. 3383; Митрополит Софроний Търновски. Дневник, В.Търново, 2004, с. 10.

⁵⁸ Василев, Йордан. Н., Митрополит Софроний (1897-1995). В: Алманах Гражданите на Видин, Видин, 2003, с. 46.

⁵⁹ Сп.Християнка, София, 1945, кн. 7, с. 5.

⁶⁰ Пак там, кн. 6, 1947, кн. 7-8, с. 7.

⁶¹ Сп. Духовна култура, София, 1979, кн. 9, с. 12.

⁶² Пак там, с.13; сп. Търновски епархийски вестни, В.Търново, 1945, кн. 1, с. 8.

⁶³ Василев, Йордан. Н., Българската Православна Църква от 9.ІХ.1944 г. до наши дни; в. Царство България, 1944, бр. 2, с. 3; бр. 4, с. 3; ЦПА, Ф. 1, оп. 7, а.е. 164; ЦПА. Ф.1, оп. 6, а.е. 653.

⁶⁴ Църковен вестник, София, 1945, бр. 38-39, с. 4.

⁶⁵ Василев, Йордан. Н., Цит. съч., с. 4, Архив на ЦДИА, ф. "Св.Синод" (необработен); Държавен архив, Ст. Загора, ф. 3, оп. 1, а.е. 52; Калканджиева, Даниела, Българската Православна Църква и Държавата 1944-1953 г., София, 1997, с. 293-295.

⁶⁶ Църковен вестник, София, 1946, бр. 19; в. Работническо дело, 1946, бр.156.

⁶⁷ ЦДИА, ф. 165, оп. 3, а.е. 339, л. 20; Проф. Ставрофор. ик. д-р Радко Поптодоров. Устройство и управление на Българската Православна Църква, лекции, София, 1986, с. 61-66.

SOCIAL CHARITY OF THE BULGARIAN ORTHODOX CHURCH 1915-1950

Bishop Jordan N. Vasilev

The Bulgarian Orthodox Church has preserved during the centuries the Bulgarian soul with, its virtues, reeducated this soul with highly moral principles of Christ's annunciation spiritualizing the political, social and civil way of life of the Bulgarian, it has systematically and methodically formed its national conscience and has been the greatest teacher of the Bulgarian people in charity and doing good. The Orthodox implementation is called upon to do good to their fellow-men morally and materially which is the real expression of Christian religion based on the mystic basis of faith and the supreme gospel decree: "Faith without deeds is dead (Iad.2,20)" and Man without love is nothing (I.Cor.13,2). The Bulgarian Orthodox Church carries out its social charity and doing good activity by their own means - the charity funds bequeathed by bishops, clergymen and Christians.

During the war for national unity (1915-1918) in a number of dioceses eparchial charity funds were founded. A personal example for charity and doing good gave the bishops: Neofit of Vidia (1868-1971), Simeon of Varna and Sofia (1840-1937), Maxim of Plovdiv (1850-1938), Partenii of Sofia (1875-1918), Makarii of Nevrokop (1876-1934) and others. With the foundation of the Orthodox Christian fraternities the church creates an orderly organization of church charity. To bring about their godloving deeds of public utility. The fraternities work in close collaboration with many public charity organizations and societies like the Red Cross in Bulgaria, The Union for the protection of children, "Mother's Care", etc. The Christian fraternities as church organizations include a wide variety of social charity and doing good activity in all spheres of life. A considerable part in the management of the organization of church charity take the bishops: Stephan of Sofia (1878-1957), Pavel of Stara Zagora (1882-1940), Paisii of Vratsa (1888-1974), D. Tservenski Michael (1884-1961), Sophronii of V. Turnovo (1888-1961) and Bishop Velichkii Andrei (1888-1972).

Till the end of the concerning period the Bulgarian Orthodox Church is the greatest religious and people's institution in the country devoted to charity and doing good activity.

After being established after .9.IX.1944 totalitarianism in its ideology did not stop at criticism and negation of religion and its corresponding view of life, morality and charity. It supplanted the faith of our forefathers with "scientific" (Marxist-Leninist) ideology and conduct. By passing the law for nationalization of the movable and immovable property for charity societies (1948) and the Law for Religions (1949) the social and charity activity of the Church was restricted and gradually stopped.

In this way the Bulgarian Orthodox Church is deprived of the opportunity to fulfil one of its basic objects of its activity in society - social, charity and doing good.